

Az első magyar lettrista alkotás

• (Egy paradigma lehetséges részlete – L. Simon László kötetéről) II. rész

L. Simon László a kötetében a nyelvet nemcsak atomizálja, a legapróbb részre bontja, de a legkisebb, tovább már nem osztható elemét, a grafémát egy századmilliméteres pontossággal dolgozó nyelvi laboratóriumban, kvantummechanikai eljárással, szubatomi részecskékre bontja, s az absztrakt költői nyelv megteremtésével, a grafémarészletek véletlenszerű megjelenítésével új jelentést ad a betűknek.

A könyv hátoldalán szereplő magyar ábécé 44 betűjének mindegyike sorrendben, egymást követve, külön-külön lapon virtuálisan jelenik meg a kötet jobb oldalán. Ez az ábécé-rend is lettrista örökség. François Dufrêne is egyik művének előszavában azt írja, hogy tiszteletben tartja Isou-nak az *Introduction à une nouvelle poésie et à une nouvelle musique (Bevezetés az új költészetbe és az új zenébe)* című könyvének törvényeit, így „az ábécé betűinek természetes egymásutánját” is.¹

Az *egy paradigma lehetséges részlete* című kötet jobb oldalain az Isou által elnevezett hipergrafikus eljárás technikájával a szerző a kimetszett, megcsonkított betűrészletet, azaz a paradigma egyik lehetséges részletét mutatja meg, a könyv bal oldalát pedig érintetlenül hagyja. A nyomtatott oldalon a fehér terület, valamint a fehér margó, a „csendkeret” fontosságát már Francis Edeline is kiemelte.² Maurice Lemaître pedig a műveivel arra hívja fel a figyelmet, hogy a csendnek csak megfelelő kontextusban van funkciója.³ Az *egy paradigmában* a nyüzsgő világtól elválasztó csendfal, a fehéren hagyott fejléc és lábléc mellett a szomszédos oldal teljes érintetlensége nemcsak a tekintetet nyugtatja meg, de kontrasztosságával felerősíti a fekete síkidomok üzenetét is. A költő a láthatatlan betűtestből ugyanis csak egy szeletet vág ki, és ezt teszi láthatóvá a jobb felső indexben megadott koordinátautasítással. Egy pauszra nyomott négyzethálónak az adott oldalra való ráillesztésével, az X és Y tengely segítségével pedig ellenőrizhetjük, s érzékelhetőbbé tehetjük az index általi betűrészlet-meghatározást.

Erre a négyzethálós útmutatásra szükségünk van a mű megközelítése során, hiszen a puzzle-játékhoz hasonlóan, ha nagyon kevés elem áll rendelkezésünkre, akkor segítség nélkül kevés az esélyünk arra, hogy észrevegyük, „mikor illesztettünk a helyére egy-egy darabot.”⁴

A hátsó borítón közölt, normál Times New Roman típusú betűk méretéhez képest a belső oldalakon megjelenő grafémák testrészlete 8,2-szeres nagyításban láthatók. A hátsó borítón lévő minták és a belül található betűk méretaránya (1:8,2) is jelzi, hogy a költő a kötetet egyfajta „mérnöki” szemlélettel alkotta

¹ François DUFRÊNE, *Tombeau de Pierre Larousse* = Grâmmes no 2. Páris, 1958, 28. Idézi Papp Tibor: PAPP, *I. m.*, 62.

² „A nyomtatott oldalon a fehér terület fontosságát nem kell bizonygatni, de talán nem vagyunk eléggé tudatában annak, hogy minden könyvünk minden oldala fehér margóval van keretelve, ami egyenértékű egy csendkerettel. Egy könyv nem tűnne túl kellemes látványnak margó, fehéren hagyott fejléc vagy lábléc nélkül. Nemcsak azért, mert eltér a normálistól, hanem azért is, mert eltűnik a csendfal, ami körülveszi és elkülöníti a szöveget a nyüzsgő külvilágtól.” Francis EDELINÉ, *Le logo mandala*, Cahiers Internationaux de Symbolisme, Centre Interdisciplinaire d'Études Philosophiques de l'Université de Mons (Ciéphum), Belgique, 1984, 218. (PAPP Nóra fordítása.)

³ Lemaître a művek bevezetővel való kiegészítésére törekedett, s a címadás művésze, kezdeményezője is volt. Például egy 594 szóból álló verscím után egy üres papírfelületet közölt. SZOMBATHY, *A konkrét költészet útjai*, 15.

⁴ BODOR Béla, *Önmagát rejtő titok. L. Simon László: Egy paradigma lehetséges részlete*, ISBN 963 7596 26 7, Alföld 1998/9., 104.

meg (ezért is adja meg a könyv hátoldalán, az ábécé alatt a méretarányt). A mérnöki munka viszont az egész kötetre kiterjedt: a borítótól a hibajegyzékig L. Simon László tervezte, szerkesztette meg a könyvet. Ezzel megalkotta az első úgynevezett könyvművét, amely nyitánya lesz a saját művészi koncepciója által megtervezett, megszerkesztett „(mű)alkotásainak”.⁵ A kötet anyagából kiállítást is rendezett: közel egy méteresre nagyította fel a betűkivágatokat. A hibajegyzékkel pedig nemcsak a régi könyvkultúrák általános gyakorlatát idézi meg, amikor hibajegyzéket tettek az ólomszedéses kötetekbe, de felveti a szándékos vagy véletlen hibaejtés kérdését is. Ugyanis a kötetben vannak hibás koordináták (négy helyen – a Gy, K, Ny, O szegmenseinél – találkozunk téves jelbehatarólassal), amik ellentmondanak a „mérnöki” precizitásnak, ugyanakkor ezeket a hibákat kezeli (viszont ki nem küszöböli) a megadott jegyzék. A hibajegyzék felfedezése, kötetben belüli megtalálása előtti olvasói tapasztalat (nem egyeznek a megadott koordináták), vagy a cédula helyesbítő sorai ismeretében a pauszpapírral való kontrolljáték és a hibák elkövetésében való alkotói szándékosság feltételezése egyaránt kiemelik a befogadót a passzív szemlélődésből, s arra ösztönzik, hogy egy megállapított helyes korrekcióval részese legyen a mű életének. Ha pedig nem a szerzői tudatosság eredménye, hanem valóban hibázott a költő-szerkesztő a könyvmű megalkotásakor, s utólag ezért volt szükség a módosítások jelölésére, akkor ez ugyanannak a véletlennek a műve, amely meghatározta, hogy az egyes betűknek melyik szeletét mutassa meg a könyvmű szemlélőjének, s ez a tudatos-tudattalan véletlen is a mű továbbírására, „megalkotására” hívja az olvasó-nézőt.

Bohár András szerint a szerző szándékán kívül a kötetbe kerülő hibák nemcsak az alkotó véletlenszerű művészi jelhasználatát jelentheti a viláértelmezés lényegi mozzanatában, de maguk a jelek is változhatnak azt az antropológiai és etikai üzenetet közvetítve, hogy kommunikációs csatornáink is sérülékenyek. Viszont mindez „saját paradigmáink lehetséges részleteinek kidolgozásakor és más paradigmákkal való érintkezéskor” reményt is jelent az „ideális kommunikációs közösség” megteremtésében.

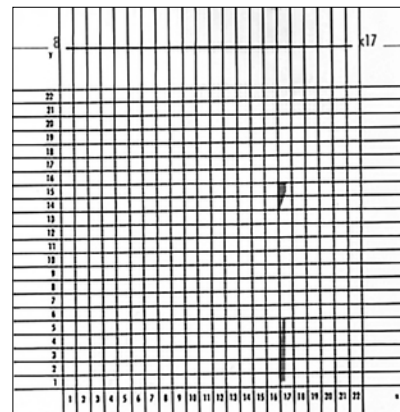
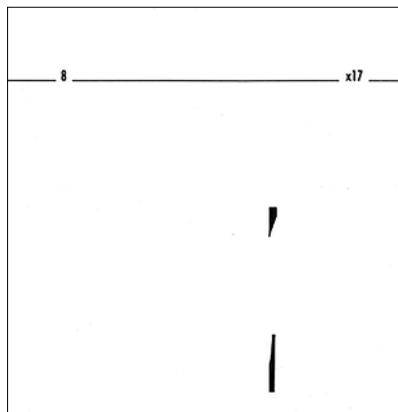
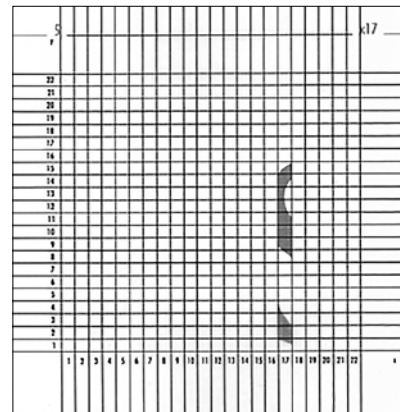
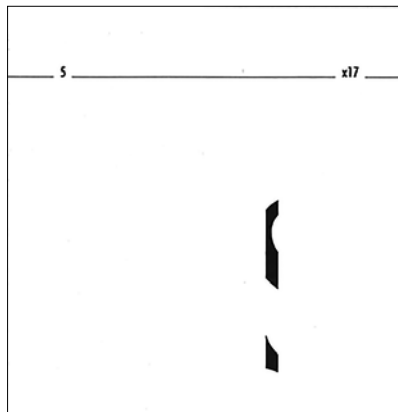
A költő a kötet címnek és a benne foglalt jelsorozat kódjainak feloldásában a koordinátarendszer, valamint a back cover-i ábécé mellett a kötet elején mottókkal is segíti az olvasót. „A véletlenszerű olyan, amilyen” Erdély Miklós-idézet mellett felsorolja a paradigma terminus technicusának a lehetséges szótári változatait,⁶ s ehhez az előzetes tudáshoz (így a kötet címhez is) hozzáfűzi: „amennyiben valamely paradigma összes lehetséges eleme maga is önálló paradigma”. Azaz paradigmatiszta jelentéssel ruházta fel a betűelemeket. Ahogy a hangok a fonológia szabályai szerint épülnek fel, ugyanilyen koherenciát rejtő meghatározottság alapján egészülnek ki a befogadó alkotóképzetében a grafikai minták. A művek Umberto Eco-i nyitottsága itt valóban előhívja a kreativitást. Ez a nyitott „szöveg” azonban az értelmezés során nagyon is zárt programot ír elő, hiszen az olvasó nem használhatja úgy az önálló jelértékkel bíró betűelemet, ahogyan akarja, csakis úgy, ahogyan a grafika kívánja. A betűk „paradigmasora” („ragozási” formája) csakis így épülhet fel. S ezen a ponton már megkérdőjelezhető a Kabai Zoltán által felvetett paradigma-sérthetetlenség elvének elvetése, sőt a metafizikus szemlélet megszűnését szemléltető alkotássorozat feltételezése is.⁷ Hiszen a paradigmarészlet az egészet is megjeleníti, mert a részben benne van a teljesség, ahogyan erre a költő a nyitókötetének alkotói programjában is utalt („amiből letört /

⁵ Amelyek viszont már művészkönyvek lesznek: lásd az *ISBN 963 7596 26 7* (1997) című kötetét. Tatai Erzsébet éppen a művészkönyv és a nyomdai úton előállított, sokszorosított, de a művész koncepciójával megtervezett „kiadványok” közötti különbséget akarja érzékeltetni (Lásd: TATAI Erzsébet, *Neokonceptuális művészet Magyarországon a kilencvenes években*, Praesens, Budapest, 2005. 30.). Ami viszont szintén alkotás, hiszen az alkotója a szerkesztés során a könyv vizuális megjelenítésébe is beleíródik.

⁶ „1. bizonyításra vagy összehasonlításra alkalmazott példa / 2. ragozási minta / 3. az adott korszakban elfogadott általános tudományos tételek együttese; a kor tudományos világképe”

⁷ Kabai szerint az alkotó a „paradigmát, vagy akár egy részletet nem tekinti metafizikus objektumnak, hiszen megsérti azt. Ami azt jelenti, hogy az alkotás tárgya elveszti misztikus voltát.” KABAI Zoltán, *Paradigmák*, Észak-Magyarország 1996. december 21.

az törötten / és csonkán / egész: a lehetőségek tára // csak a teljesség / láttán / támad / hiányérzetem” – *torzó*), s ez a költői eljárás mód nem a „metafizikus objektum” feldarabolását jelenti, hanem a titokzatos teljesség egy-egy vonásának bemutatását. A teljesség megismerése ugyanis egy folyamat, amire meg kell érni, hogy megérthessük és birtokolhassuk az egészet. Ennek a megismerési folyamatnak az állomásai a részletek felvillantásai. S a zárt programú paradigma ezekben a részleteiben válik variálhatóvá (s itt lépünk vissza az Umberto Eco-i gondolathoz): a graféma előhívása, megjelenítése tehát nyitottá is teszi a művet. Nemcsak a jelkód feloldása utáni vizuális élmény továbbgondolása által, hanem a további grafémáriszletek véletlenszerű egymásra következései is az állandóságban a dinamizmust, és fordítva, a változóban is jelenlévő változatlant, a misztikusságot érzékeltetik. A koordinátarendszer által behatárolt sávok kiválasztásában ugyanis nincs szabályszerűség, s egy új sáv egy új, imaginatív részletet villant fel előttünk. S bár néhány sáv többször, kétszer ($x16, x17, x18, x21, y1, y8, y12, y15, y16, y22$), háromszor is ($x3, x19, y11, y13$) szerepel, az azonos index ellenére mégis eltérő részletet, vizuális elemet látunk, hiszen más-más graféma része jelenítődik meg. Akárcsak az $x17$ koordináta által behatárolt részben: az ábécé betűi közül a „Cs” és a „Dzs” azonos tartományba eső grafikarészletének különbsége látható.

L. Simon László a lettrizmusnak jelkészletet kibővítő metagrafikus eljárását, egy kódolt jelkészlethez újabb grafikus jeleket, elemeket társító gyakorlatát egy forradalmian innovatív alkotói attitűddel haladja meg: ő nem újabb grafémákat vagy/és elemeket rendel az ábécéhez, hanem a meglévőből elvéve, a betűtestből darabokat, vagy betűtest-nélküliséget kimetszve a redukciós eljárással konstruktív módon építkeznek: egy teljes paradigmásor lehetséges változatát mutatja fel a paradigmák egy-egy részletének felvillantásával. Emellett önálló grafématörténet(ke)t is alkot: egy-egy paradigma lehetséges változatainak történetét, illetve megadja a kivágott elem egyedi, csak rá jellemző arculatának rajzát.

Hans Robert Jauss – Wolf-Dieter Stempelt követve – paradigmatiszta izotópiának nevezi a valamely szöveget megelőző elvárás horizontot. A kijelentések mennyiségi növekedésével ez a horizont immanens, szintagmatikus elvárás horizonttá alakul át, amelyet felvázolhatunk egy olyan szemiotológiai rendszerrel is, amely a rendszeralkotás és rendszerkorrekció között jön létre.⁸ Bár a lettrista alkotásokban a betű mint esztétikai tapasztalat ragadja meg a figyelmünket, s Isou fogalmával élve „mint értelmi tárgy” jelentéktelen számunkra, a paradigmatiszta izotópia terminusa mégis helytálló, ugyanis a szubatomizált betűk esetében az ugyanazon elemnek az eltérő tulajdonságú részéből, részeiből az imaginatív recepció során az elrejtett grafémát próbáljuk előhívni, s az elvárást erősíti a szerzői instrukció is, az ábécé negyvennégy betűje alapján megadott oldalszám.

„A »mérnöki játéknak« az is a része volt, hogy 22 vízszintes és 22 függőleges részletet lehet egy betűből kiválasztani, azaz összesen 44 részletét mutathatnánk meg mindannak a 44 betűnek, amelyek a magyar ábécét alkotják. Összesen így felfoghatatlanul sokféleképpen állhatott volna össze a kötet, ez valóban csak egy lehetséges részlete egy egyébként szintén csak lehetséges paradigmának”⁹ – vallja L. Simon László a művéről.

A betűelemek alkotói kimetszése, megjelenítésüknek és befogadói továbbrajzolásuknak lehetséges változatai a gondolati generálás analógiájára megalkotott értelmezői „programmal” szinte már beláthatatlan távlatokba kerülnek. A variációk esztétikai sokféleségének lehetősége teoretikus megközelítésben a lettrista kompozíciót azokhoz a számítógéppel generált dinamikus alkotásokhoz közelíti, amelyek szerkezeti felépítésében legalább egy olyan alkotóelem található, amelyet csak számítógépen lehet létrehozni. Ilyen jellegzetes alkotóelem a kombinatorikai eszközök alkalmazása (a betöltésre váró üres szerkezetek kiválasztása, az elem[ek] feltárása a koordinátában), a véletlen szerepe a mű létrejöttében, vagy az olvasó és a mű közötti „párbeszéd”.¹⁰

Ez a „generálás” egy idő után ugyan kimerül, de ezzel egy újabb műgenerálási folyamat elindítójává, alapfeltételévé válik, hiszen – ahogy Bodor Béla is rámutatott a tanulmányában – a paradigmák a „sok-sok mintavétel során betelnének”, s ekkor „végtelen számú paradigma kijelöléséhez elegendő jelkészlethez: ábécéhez jutnánk.”¹¹ Viszont ez a véges végtelent jelent, mert egy emberélet kevés lenne a paradigmásorokat magába foglaló kötetek áttanulmányozására.¹²

A kiválasztás és megkomponálás másra nem jellemző egyedi jegyei alapján válik a betűrészlet alkotássá, lettrista művészi kompozícióvá. Akárcsak egy lineáris, klasszikus formájú versben a hapax legomenonokkal,

⁸ Hans Robert JAUSS, *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*, ford. BERNÁTH Csilla és mások, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 53.

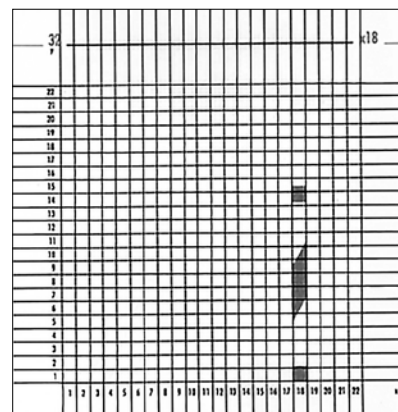
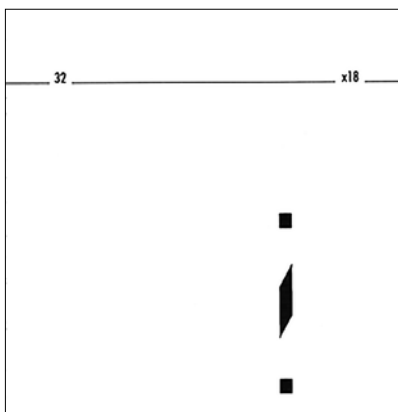
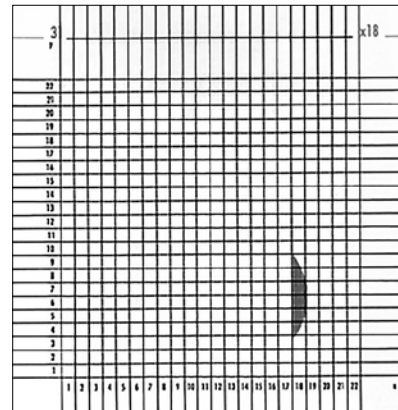
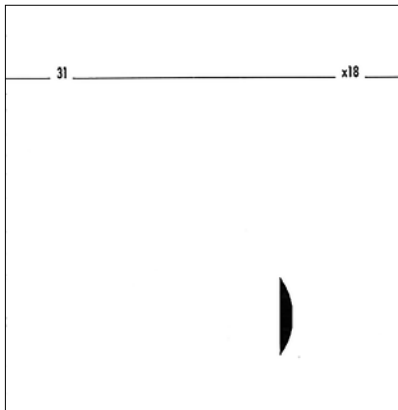
⁹ L. Simon László (kézirat). Összesen 1936 paradigmárészletet jelent ez. A kötetben való megjelenés variációs száma pedig: 4444. Azaz 2,050773823·1072 paradigmásort kaphatnánk, ami 4,660849598·1072 kötetben férne el. S ha egyetlen kötet átnézésére csak egy percet fordítanánk, akkor is 8,867674273·1064 (azaz kb. 88,7 decilliárd) évre lenne szükségünk.

¹⁰ Papp Tibor szerint a számítógépen készült irodalmi mű csak akkor igazolja számítógépes mivoltát, ha szerkezeti felépítésében a három elem közül legalább egy megtalálható. PAPP Tibor, *Műzsával vagy műzsa nélkül? Irodalom számítógépen*, Balassi Kiadó, Budapest, 1992, 167.

¹¹ BODOR, *I. m.*, 105.

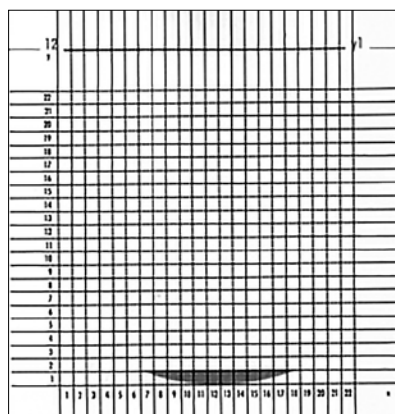
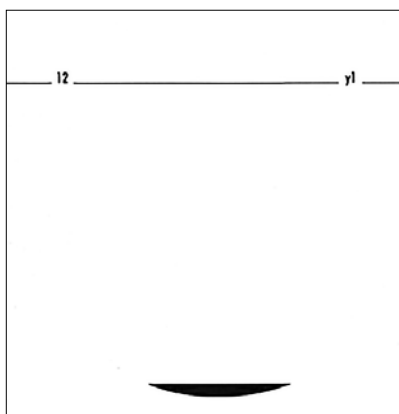
¹² Ha átlag életkornak 70 évet számolunk, akkor 1, 26681061·1063 (kb. 1, 27 decilliárd) emberélet lenne szükséges a kötetek átlapozására.

itt a paradigmarészletekkel teremődnek meg az eredeti költői képek. S a grafémaszeleteket a pauszpapír segítségével továbbrajzolhatjuk, a szerzői intencióhoz az értő „olvasás” során új elemeket csatolhatunk, amelyek jobban kirajzolják a graféma elrejtett testét, vagy akár egy új paradigma lehetőségét, megalkotását teszik lehetővé, akár csak az $x18$ „S” és „Sz” betűtestének részletei.

Az x tengely mentén kirajzolódó „S” jelteste pedig hasonlóná válik az $y1$ tengelyen megjelenő kalligráfia-résszel. Papp Tibor a betűjel rajzának önkényesen megváltoztatott képének tartja a könyvben megjelenített részleteket, hiszen a megváltoztatás aktusa „egy részlet kiemelésében valósul meg.”¹³

¹³ PAPP, I. m., 62.

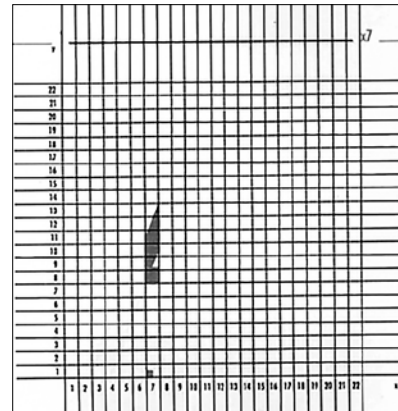
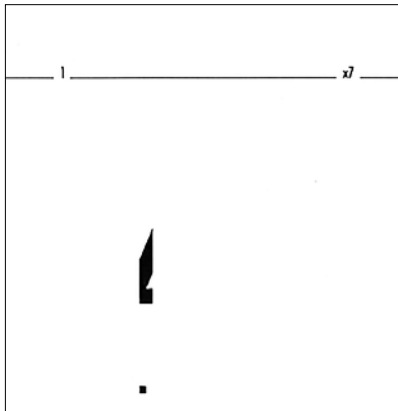
Az irodalmi szövegekből ismert elvárás- és szabályhorizontot L. Simon László lettrista alkotásai éppen ezzel a sajátosságukkal, a nyitott és zárt program egymást feltételező összekapcsolásával írják felül: a pauszpapír koordinátaival behatároltnak tűnt horizont az x, y tengely nyitottságával válik immanenssé, s teremt meg a változtatás és a reprodukció új határainak kijelölésével egy másik dimenziót.

Így kap értelmet a címbeli minősítő szó is. Ugyanis a paradigma *lehetséges* részlete egyrészt utal a nyelv paradigmatiszta voltára, s annak részlegességére, másrészt az egy-egy paradigmatiszta helyzetbe kerülő betű (vagy hang) lehetséges, de mégsem szükségszerű részletét is megmutatja. Valamely grafémának az egy paradigmatiszta helyzetbe kerülő volta mellett (*egy paradigma lehetséges részlete*) viszont jelen van a határozott névelővel való megjelölés is: [A] *paradigma lehetséges részlete*. S erre már lettrista kommunikációval, vizuális kompozícióval utal a költő.

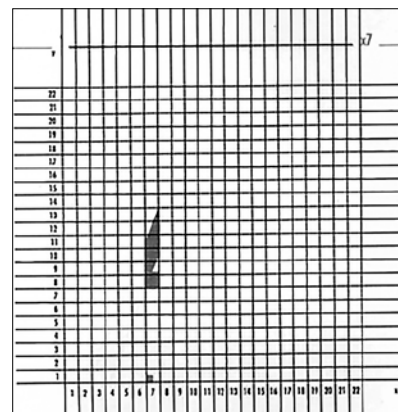
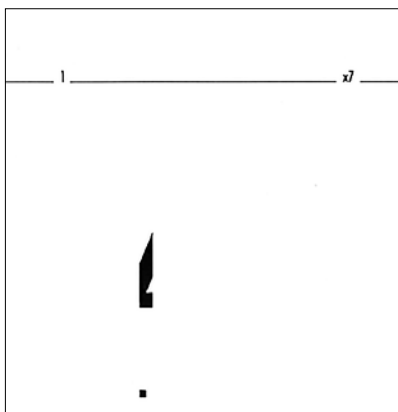
A magyar ábécé első betűjével, a kötet lettrista kompozícióit megnyitó művével tudjuk feloldani a borítón megjelenő vizuális elemet. Az „A” graféma bal oldalának középső részlete és a talp egy parányi eleme metsződött ki az x7 tengelybehatárolással. Az így nyert hipergrafikus elem új képzeteket, akár a tiltás, a parancs, a felszólítás nyelvi, grammatikai jelét, a felkiáltójel elemét is előhívhatja az értelmezőben. Mindez benne van, benne lehet a részletben, s a metajelentés így jobban feltárul(hat), mint az egészben,

ahol az elsődleges jelentés is megragadhatatlannak tűnik. A rész-egész viszonyának akcidentális volta teremthető meg. S ahogy a szubsztancia a létező legbensőbb, változatlan lényegét jelenti, amelyet a járulékok határoznak meg, ugyanúgy a betűtest akcidensei is, a koordináta-rendszerrel kimetszett rész-szubsztanciák határozzák meg, építik fel a korábban jelentéssel nem bíró grafémát.

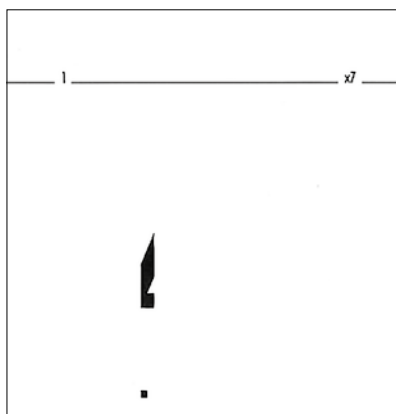
A konvencionálisan elfogadott, kiejtett betű, a hang megformálása tehát lehetetlenné válik. A két jeltest (a leírt és a kiejtett) ugyanis elválik egymástól, annak ellenére, hogy eredetileg a lettrizmust – Isidore Isou szerint a betű izmusát – nem választhatjuk szét a fonizmustól (Paul Delbouille ez utóbbi terminust használta). Hiszen ahogy a betű az írott nyelv alapeleme, ugyanúgy a fonéma a beszélt nyelv, a költészet legkisebb, tovább nem osztható alapegysége. A lettrista költemények tehát főleg fonémákból álltak, s az értelmezésük is ezen alapult. Viszont kétségtelen, hogy a lettristák a műveiket – ahogy erre Szombathy Bálint is rámutat a tanulmányában – „szinte kivétel nélkül sajtó alá rendezve” jelentették meg.¹⁴ A vizuális és fonikus műveknek, az írásnak és a hangnak újszerű összeolvasztásával a vizuális nyelv is megújult. S ahogy a hangokat, úgy a betűket sem tudjuk felruházni a priori jelentéssel.¹⁵

Az „A” betűtest kiejtett hosszú párját az írásban egy ékezzel különítjük el. A graféma fő teste tehát megegyezik. Így a megjelenített elemeket – a több vizuális információ elérhetősége miatt – akár egymásba is illeszthetjük.

¹⁴ SZOMBATHY, *I. m.*, 2, 15.

¹⁵ *Uo.*, 17.

Ez a konstrukciós munka előhívja a paradigma megteremtésének lehetséges fázisait. Egy dekonstrukciós eljárással létrehozott, a grafémából megjelenített jeltest tehát a lebontás lenyomataként a felépítés aktusává válik, s az alkotói teremtő attitűd és a befogadó léthelyzete összekapcsolódik. Néha azonban a jeltestnélküliség válik üzenethordozóvá. Példa erre a paradigmasor egyik különlegessége: a 17. oldalon egy testetlen betűvel, egy üres, csupán felső léniával behatárolt oldallal találkozunk. Az ábécé 17. grafémájának közlésében ugyanis a megadott behatárolás ($x3$) túllép a „J” paradigmaticus adatain. A koordinátautasítás azokkal a jegyekkel írja le a jellemző sajátosságokat, ami nem része a betűnek. Egy olyan grafémáról van tehát szó, amit az $x3$ koordinátatérrel nem tudunk behatárolni.

A jelölő szintérré a posztstrukturalizmus vezette be a külsődlegességet, az írást. Ez a redukálhatatlan külsődlegesség a véletlen eseményének nyitja meg a szignifikációt.¹⁶ Ehhez a véletlenhez pedig hozzákapcsolhatjuk a dekonstruktív jel és játék derridai fogalmát, mely szerint az írás alapvetően nyitott rendszer, többféleképpen értelmezhető, s a nyelv ikonikus természetéből adódóan a jel állandóan szóródik, osztódik. Így nincs (le)zárt struktúra, csak kiegészítés, egybejátszás, szuplementaritás. Bár David E. Wellbery az írásról szól, viszont megállapításait az írás legkisebb egységeire, a betűkre is alkalmazhatjuk. *Az egy paradigma lehetséges részletének az elemzése során a dekonstruktív tevékenység szituativitását, egy új értelmezői technikát kell tehát kialakítanunk, hiszen itt a jelenlét és a távollét oppozíciója jelenítődik meg, ahol a jelenlét már nem jelenlét többé, hanem a différance rendszere. Az alkotás ereje ebben az elkülönöződésben teremtődik meg.*

Egyes megközelítések szerint a lettrista vers egy reduktív dimenzióváltás, ugyanis a szavak és mondatok kontinuumából (azaz egy írásfolyamatból) vonja ki a betűket.¹⁷ Kibédi Varga Áron szerint is a nyelv médiumának elhallgatásával ezek a „szövegek” az írás verbális és vizuális együtteséhez, a bimedialitáshoz képest monomedializálódnak.¹⁸

Viszont ebben a látszólag nyelvileg reduktív dimenzióváltásban – ahogy a fentiekből láthattuk – nagyon is jelen vannak a produktív mozzanatok. Az atomizált nyelvi elem, a graféma az irodalomhoz tartozás

¹⁶ Lásd: David E. WELLBERY, *Az írás külsődlegessége = Intézményesség és Kulturális közvetítés*, szerk. BÓNUS Tibor, KELEMEN Pál, MOLNÁR Gábor Tamás, Ráció Kiadó, Budapest, 2005, 423., 426.

¹⁷ Lásd: SÁNDOR Katalin megállapítását: *Hová „olvasni” Géczy János képszövegeit? = Képvitelek. Tanulmányok az intermedialitás tárgyköréből*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2002, 212.

¹⁸ KIBÉDI VARGA ÁRON, *Szavak, világok*, Jelenkor, Pécs, 1998, 162.

jele (Papp Tibor szerint már egyetlen nyelvi elem megléte is elegendő ahhoz, hogy egy mű irodalmi alkotássá váljon), a tipográfiai, vizuális-figuratív dimenzió esztéticitása, valamint a paradigma lehetséges elemeinek felvillantása (akár hallhatóvá, hangzóvá formálása) pedig éppen a feltételezett homogeneitás és monomedializálódás megkérdőjelezését és a bi- vagy multimedialitás megteremtését jelenti.

H. Nagy Péter szerint abban az időben, amikor „az avantgarde »közérzet« továbbcitolása egyre inkább vesztít történeti jelentőségéből”, L. Simon László tevékenysége „újrakezdeményezőnek” és valami „fontossá alakítható »tradíciófelvétel« ösztönzőjének” tekinthető.¹⁹ A Schwittersi következetes költészeti program Isidore Isoun át megújuló és radikalizált betűművészetének az avantgárd kiteljesedését.

NÉMETH JÁNOS: Fekvő akt - 1999

¹⁹ H. NAGY Péter, *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról. Irányzati struktúrák, lehetséges kánonok, főbb alkotók és kiadványok – alakulástörténeti vázlat, lírai betétek nélkül* – <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00037/hnagy.html>